

ВІДГУК

офіційного опонента
кандидата філологічних наук
Семенець Ольги Сергіївни

на дисертацію

Чуб Вікторії Павлівни

«Поетика романної прози Антуана Володіна»,

поданої на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
зі спеціальності 10.01.04 – література зарубіжних країн

Антуан Володін – цікава й значуща постать сучасної французької літератури, автор численних прозових творів і, як це часто трапляється в постмодерну епоху, творець їх власної теорії. Романи «Малі ангели», «Дондог» і «Бардо or not Бардо», які перебувають у центрі наукової уваги дисертантки, є найбільш репрезентативними з погляду художнього втілення вигаданого самим автором теоретичного конструкту, «постекзотизму»: виявленню поетикальних ознак романних творів письменника й присвячене запропоноване дослідження. Детальний аналіз дисертації Чуб В. П. «Поетика романної прози Антуана Володіна» дозволяє сформулювати такі висновки щодо актуальності, обґрунтованості основних наукових положень, висновків, наукової новизни, практичного значення цієї роботи.

Актуальність теми дисертаційної роботи. Дослідження Чуб В. П. особливо імпонує своєю «свіжістю» та своєчасністю, беручи до уваги період написання творів А. Володіним (1998–2014 рр.), а також близьке за датуванням проведення колоквиумів стосовно художнього доробку письменника (2006–2014рр.). У той же час слід відмітити сміливість пошукача в обранні об'єктом дослідження художньої прози А. Володіна, легітимність введення в літературознавчий обіг постаті якого під сумнівом через «невідстояність» у часі (Л. Рюффель). Проблемність же обраної теми зумовлена показовим абстрагуванням А. Володіна від естетичного контексту епохи – як влучно зауважує дисертантка, «володінський "постекзотизм" є авторським інструментом виокремити свої романи з ряду інших художніх

творів, позначити їх окремішність щодо офіційних класифікацій <...>, невписуваність в естетичний контекст епохи» (с. 28). Усвідомлюючи провокаційність такої письменницької позиції, Чуб В. П. ставить за мету дослідити оригінальний авторський метод і надалі успішно реалізує це наукове завдання.

Неабияку вагомість дослідженню додає те, що дисертація виконана на основі франкомовних текстів романної прози А. Володіна, котрі українською мовою не перекладені. Посутнім є й те, що в роботі проаналізовано франкомовні та англomовні розвідки як щодо творчості А. Володіна, так і стосовно специфіки функціонування та взаємодії модернізму і постмодернізму в літературі ХХ та ХХІ століть. Обраний дисертанткою методологічний підхід до аналізу поезики – крізь призму постмодерністської парадигми та її модифікацій на межі ХХ–ХХІ століть – свідчить на користь актуальності дисертації в аспекті виявлення специфіки й динаміки сучасної романної форми. Дисертантка вперше розглядає романи французького автора в параметрах «постмодерністської метаутопії» з метою виявлення особливостей поезики та уточнення жанрової ідентифікації його творів, – дотепер ця проблема не була вирішена науковцями.

Дисертаційні положення пройшли належну апробацію: вони викладені у 8 наукових статтях (6 у провідних виданнях з Переліку наукових фахових видань України з філологічних наук, 2 – у зарубіжних індексованих виданнях), у 10 тезах доповідей. Участь у 13 конференціях в Україні та за кордоном (Польща) свідчить про достатній рівень оприлюднення положень дисертації.

Наукова новизна дисертації не викликає сумнівів. Дослідження дозволяє скласти цілісне уявлення про творчий доробок А. Володіна, зокрема його «зрілі» романи 1999–2014 рр. («Малі ангели», «Дондог», «Бардо or not Бардо»), які не отримали достатньої науково-критичної рефлексії. Особливу увагу привертають такі проблемно-поетикальні аспекти дослідження, як аналіз переосмислення французьким письменником традиції російських антиутопій і «табірної» прози, наслідування А. Володіним поезики Б. Пільняка й

типологічна збіжність романів письменника з творами В. Пелевіна. У поетикальному аналізі дисертантка вперше у вітчизняному літературознавстві пропонує жанрову атрибуцію «постекзотичних» творів А. Володіна як «метаутопій», переконливо оперуючи новітньою жанровою термінологією (зокрема, розробками метажанрових форм) й обґрунтовуючи свою гіпотезу результатами майстерно проведеного поетикального аналізу франкомовних текстів письменника. Новаторський підхід наявний у виявленні наративної ризи в сюжетно-композиційній структурі творів (стор. 154); акцентуванні метафікціональної стратегії автора (с. 164); аналізі наративних конструктів металепис і мізанабім як художнього інструменту нівелювання межі між романним світом і реальним; дослідженні засобів «деестетизації» художнього простору романів за допомогою низки повторюваних у всіх романах письменника ольфакторних, кольорових і тілесних мотивів; констатації «віртуального» характеру романного часопростору. До здобутків Чуб В. П. належить виявлення поетологічної спорідненості й водночас динаміки наративного інструментарію, яка віддзеркалює відповідний розвиток філософської рефлексії в романах «Малі ангели», «Дондог» і «Бардо or not Бардо», що дозволяє поєднати їх у «триптих». Новизну дисертаційної роботи підсилює відсутність не лише україномовного, а й російськомовного перекладу залученого до аналізу роману «Terminus radieux», який був опублікований лише у 2014 році й отримав престижну літературну Премію Медічі.

Ступінь обґрунтованості наукових положень. Детальний аналіз тексту дисертації Чуб В. П. дозволив зробити висновок про логічну структурованість твору, послідовність викладу наукового матеріалу, високий рівень володіння сучасним науковим термінологічним апаратом, вміння дослідниці проводити скрупульозний поетологічний аналіз текстів. У власному дослідженні дисертантка спирається на широкий спектр теоретичних праць, залучає критичну думку французьких, канадських, американських учених (Б. Бланкеман, П. Брюнель, М. Гонтар, Ф. Детю, Ж.-К. Дюпа, А. Компаньон,

Л. Рюффель та ін.), що забезпечує наукову переконливість висновків. Теоретико-методологічна база дисертаційної праці сформована новітніми дослідженнями з теорії постмодерністського дискурсу, метажанру, дискурсу утопії, наратології, інтертекстуального й мотивного аналізу. Список використаних джерел (333 позиції) свідчить про глибоке опрацювання проблеми й високий рівень наукової підготовки дисертантки.

Оцінка змісту дисертації. Структура дисертаційного твору Чуб В. П. є вмотивованою й обґрунтованою; вступ, чотири розділи й висновки підпорядковані його меті й завданням і відповідають логіці розгортання наукової думки.

У першому розділі *«Романна творчість А. Володіна в науково-критичному осмисленні»* систематизовані критичні дослідження творчості письменника й виокремлені дискусійні проблеми. До здобутків дослідниці варто віднести дотримання проблемного принципу в аналізі чималої кількості літературознавчих робіт, виявлення суголосних позицій або ж оприявлення полеміки західних і російських учених щодо ключових питань творчості А. Володіна, що дозволило окреслити перспективу власного дослідження. Констатуючи масштабність наукових розвідок західних (французьких, бельгійських, канадських) науковців, дисертантка справедливо зауважує наявність суттєвих лакун, зокрема щодо визначення дискурсивно-жанрової домінанти «постекзотичних» творів, уточнення інтертекстуальних зв'язків романів А. Володіна з російською прозою, метанаративного аспекту творів письменника, поетологічного інструментарію, спрямованого на деестетизацію та віртуалізацію «постекзотичної» художньої реальності (с. 48-49).

У той же час, досліджуючи концептуальні-художні засади й особливості авторської самопрезентації письменника (Підрозділ 1.1.) Чуб В. П. торкається такої актуальної в епоху тотальної медіатизації проблеми як залучення паратекстуальних чинників до аналізу творчого доробку А. Володіна, що на нашу думку є цікавим вектором подальших досліджень стосовно

«літературної постаті» не лише А. Володіна, а й багатьох сучасних письменників.

У другому розділі «*Метаутопія як метажанр у контексті французького постмодернізму межі ХХ–ХХІ століть: теоретичні й методологічні засади вивчення романної прози А. Володіна*» науково інтерпретовані теоретичні засади постмодернізму як панівної парадигми другої половини ХХ століття, проаналізована рецепція літературних практик кінця ХХ – початку ХХІ століть, виокремлене місце доробку А. Володіна в літературному контексті й визначена методологічна база його поетикального аналізу. Схвалення заслуговує осмислення специфіки «постекзотичного» письменницького задуму А. Володіна як форми «дискутування» з літературним контекстом, зокрема постмодерністським романом, що дає право визначати письменника як представника «авангарду» сучасного французького роману (поряд із М. Дарйосек, В. Новаріна, М. Уельбеком). Простежуючи елементи наслідування й переосмислення французької романної традиції, дослідниця робить один із ключових у дисертації висновків – про наявність у прозі А. Володіна ознак оновлення художньої форми, які той привносить у сучасний романний дискурс.

Розділ II побудований на аналітичному прочитанні великого масиву теоретико-методологічних праць вітчизняних та зарубіжних дослідників у царині модифікацій романної форми другої половини ХХ – початку ХХІ століття, у тому числі щодо концепції метажанру. У розмаїтті теорій сучасної генології дисертантка зупиняється на концепції метаутопії (раніше розробленій О. Воробйовою, М. Епштейном, В. Чаліковою) як дискурсивно-жанрової атрибуції «постекзотичних» творів, яку тлумачить як «архітекстуальну форму на основі жанрового канону утопії, що передбачає переосмислення утопії та форм її пародіювання, критичну репрезентацію суспільства з утопічними ідеалами, суголосну модусу естетичної свідомості переламної епохи» (с. 91). Доречність цього вибору надалі Чуб В. П.

аргументовано доводить, простежуючи у виявлених поетикальних домінантах прози А. Володіна специфічний «метаутопічний» художній інструментарій.

У третьому й четвертому розділах дисертаційної роботи викладені результати фахового дослідження поетикальної специфіки прози А. Володіна за результатами опрацювання матеріалу трьох «зрілих» романів («Малі ангели», «Дондог», «Бардо or not Бардо») і принагідно залучених до текстуального аналізу чотирьох романів автора, що вповні реалізує поставлені в роботі завдання.

Розділ III *«"Постекзотична" проза в жанрово-дискурсивному полі метаутопії»* являє собою аналіз дискурсивно-жанрових домінант прозових творів А. Володіна, результатом якого є виявлення гібридного сполучення елементів фантастичного, оніричного, історичного, політичного й утопічного/антиутопічного дискурсів у конструкті постмодерністської «метаутопії». Аналізуючи специфіку утопічного дискурсу в «постекзотичних» творах, дослідниця зосереджує увагу на рецепції письменником традиції російської прози різних періодів – «антиутопій» Є. Замятіна й А. Платонова, прози Б. Пільняка, «табірної прози» В. Шаламова, постмодерністського російського роману В. Пелевіна, які різною мірою оприявнюють форми утопічного модусу. Актуалізація російської та радянської культури як «матриці постекзотизму» (с. 107) й домінанти авторського методу А. Володіна є безперечним елементом новизни у дослідженні володінської прози. Висновки розділу III є суттєвим внеском до потрактування філософської, суспільно-політичної й історичної проблематики «постекзотичних» романів, реалізованої засобами поєднання ознак фікціонального і реального в «постекзотичному» художньому світі, пародіювання жанрового канону й сполучення різнодискурсивних елементів. Важливо, що свої теоретичні напрацювання дисертантка зуміла підкріпити результатами текстуального аналізу й багатовекторним простеженням у творах А. Володіна традиції російської прози, що врешті дозволило зробити висновок про переосмислення в «постекзотизмі» традиції антиутопій ХХ століття у формі метаутопії із

залученням постмодерністського наративного інструментарію, що власне є формою оновлення літературного контексту кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Четвертий розділ *«Поетика метаутопічного наративу в романах А. Володіна ("Малі ангели", "Дондог", "Бардо or not Бардо")»* присвячений аналізу поетикальних домінант «метаутопічного» наративу романів «Малі ангели», «Дондог» і «Бардо or not Бардо», у яких дисертантка виявляє не лише спільність проблематики, суголосність художнього інструментарію, а й «ознаки зрілої майстерності» (с. 94), що дозволяє надалі поєднувати їх в умовний «триптих». Аналіз поетикальних домінант прози А. Володіна (сюжетно-композиційна структура і мотиви, у тому числі хронотопні) був здійснений у наративній перспективі й дозволив Чуб В. П. зробити низку ключових висновків, а саме виявити:

- «ризоматичну» структуру «постекзотичного» наративу;
- ознаки орнаментальної прози й наявність різnorodових параметрів у прозових творах автора (поетичність, романність, драматичність);
- метафікціональну стратегію письменника, що має на меті драматизацію відносин автор/текст/читач;
- трансгресивний характер оповідних конструктів, що створює ефект химерності наративу;
- конструювання трансгресивної реальності романів засобами «естетики огидного»;
- превалювання мортальної топіки, яка втілює метаутопічні засади «постекзотизму»;
- динаміку мотивів (ольфакторних, кольорових, тілесних), що позначає тотальний занепад «людського проекту» (с. 202) й актуалізує есхатологічну проблематику творів;
- чисельність маніфестацій бестіарного дискурсу, які постають змістотвірним компонентом «постекзотичних» метаутопій;
- переосмислення утопічних локусів, мотиву «ідеального інобуття»;

- «віртуалізацію» хронотопу як інструменту «розімкнення» романної форми в реальність.

Розлогі висновки відповідають поставленим завданням, чітко відбивають головні результати дослідження й розставляють акценти в практичній інтерпретації романного доробку А. Володіна, а відтак і логічно підсумовують цілісність наукової роботи.

Приємно відзначити, що робота написана якісною, автентичною та грамотною українською мовою, стиль науково-критичного дискурсу переважно забезпечує адекватне повідомлення й розуміння результатів дослідження.

Дискусійний характер сучасного літературного контексту, яскравим представником якого є А. Володін, проковує однак деякі запитання та уточнення.

1. С. Безчотнікова визначає «утопічний модус свідомості» як магістральний на порубіжжі ХХ-ХХІ століть. В контексті цього твердження, чи є у сучасному французькому літературному полі письменники, ідеї яких суголосні ідеям А. Володіна? Якщо так, то в чому полягає їх специфіка?

2. Виділяючи однією із специфічних ознак поетики А. Володіна тяжіння до бестіарної образності (аніمالістичні образи, вовкулаки, монструозні створіння тощо), Чуб В.П. доходить висновків, що «численні маніфестації бестіарного дискурсу ... метафоризують деперсоніфікацію людини й актуалізують онтологічну та есхатологічну проблематику» (с.202). Враховуючи, що дисертантка принагідно окреслює функції аніمالістичних образів у К. Чапека, Ф. Іскандера та інших, доцільним було б порівняти роль «тваринної образності» в метаутопіях А. Володіна з бестіарними антиутопіями ХХ століття.

Висловлюю сподівання, що проведене дослідження поетики романної прози А. Володіна спонукатиме дослідницю як фахівця з французької мови та літератури до роботи над перекладом художнього доробку письменника.

Викладені зауваження й побажання жодним чином не суперечать загальному позитивному враженню від дослідження Чуб В. П. Варто зазначити, що нашій увазі була представлена новаторська й цікава робота. Отримані в ході дисертаційного дослідження результати мають практичне значення й теоретичну цінність. Здійснений дисертанткою аналіз поетикальних ознак «постекзотичної» прози вочевидь свідчить про оновлення А. Володіним романної форми в напрямку перегляду постмодерністських концепцій смерті автора, кінця історії, на заміну яким французький письменник пропонує авторефлексивний наратив як форму переосмислення утопічних ілюзій історичної доби ХХ століття. Дослідниця вводить в україномовний літературознавчий дискурс самотутні прозові твори А. Володіна, які є плідним матеріалом для подальших досліджень модифікацій романної форми межі ХХ–ХХІ століть.

Усе викладене вище дає підстави стверджувати, що наукове дослідження Чуб В. П. є актуальним, оригінальним дослідженням і відповідає «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. №567, зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМ №656 від 19.08.2015 р., а її авторка Чуб Вікторія Павлівна заслуговує на присвоєння їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.04 – література зарубіжних країн.

24 жовтня 2018 року

Кандидат філологічних наук,
завідувач кафедри зарубіжної філології
Таврійського національного університету
імені В. І. Вернадського

О. С. Семенець

*О. С. Семенець завідуючою
кафедрою зарубіжної філології
Таврицького національного університету
імені В. І. Вернадського*